

Grupowa wymiana więźniów między Wschodem i Zachodem

Maria Domańska, Piotr Żochowski, Witold Rodkiewicz

1 sierpnia w Ankarze odbyła się największa od czasów zimnej wojny grupowa wymiana więźniów pomiędzy USA i Rosją. W przedsięwzięciu uczestniczyły także Białoruś, Niemcy, Polska, Norwegia i Słowenia. Po stronie wschodniej zwolniono 16 osób, w tym: trójkę obywateli amerykańskich skazanych w Rosji za szpiegostwo (dziennikarze Evan Gershkovich i Ałsu Kurmaszewa, były żołnierz Paul Whelan); cztery osoby z obywatelstwem niemieckim osądzone w Rosji i jedną na Białorusi (skazany za terroryzm na karę śmierci Rico Krieger); ośmioro rosyjskich działaczy opozycyjnych i niezależnych dziennikarzy skazanych za zdradę bądź inne przestępstwa (m.in. Władimir Kara-Murza, Ilja Jaszyn, Oleg Orłow i Lilia Czanyaszewa). Po stronie zachodniej wymiana objęła osiem osób, w tym Wadima Krasikowa (skazanego w RFN na dożywotnie pozbawienie wolności za zabójstwo polityczne), rosyjskich obywateli więzionych w USA za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu (w tym cyberprzestępców) oraz agentów rosyjskich służb specjalnych, których więziono w Słowenii (wyjechała też dwójka ich dzieci, która od momentu aresztowania rodziców w 2022 r. była objęta pieczęcią zastępczą), Polsce (pracującego dla rosyjskiego wywiadu wojskowego Pawła Rubcowa, podającego się za hiszpańskiego dziennikarza) i Norwegii. Powracających Rosjan na moskiewskim lotnisku Wnukowo przywitano uroczystością z udziałem gwardii honorowej pułku kremłowskiego, w wydarzeniu uczestniczył również Władimir Putin. Trójkę Amerykanów powitali w bazie lotniczej Andrews w Stanach Zjednoczonych m.in. prezydent Joe Biden i wiceprezydent Kamala Harris. Uwolnionych Niemców na lotnisku Kolonia/Bonn przyjął kanclerz Olaf Scholz.

Komentarz

- Wymiana to konsekwencja długich poufnych negocjacji prowadzonych głównie przez Waszyngton i Moskwę. Doradca prezydenta USA ds. bezpieczeństwa narodowego Jake Sullivan potwierdził, że Zachód chciał do niej włączyć Aleksieja Nawalnego, którego Putin traktował jako osobistego wroga. Nagła śmierć polityka w kolonii karnej w lutym miała zapewne uniemożliwić taką formułę przedsięwzięcia. Dla Kremla priorytetem było zwolnienie z niemieckiego więzienia funkcjonariusza FSB Krasikowa, skazanego za zastrzelenie w 2019 r. w Berlinie czeczeńskiego dowódcy polowego Zelimchana Changoszwilego, ściganego przez rosyjskie służby. Świadczą o tym m.in. publiczne pozytywne wypowiedzi Putina na jego temat. Z tego powodu do wymiany włączono m.in. Berlin i Mińsk (m.in. w zamian za to z białoruskiego więzienia zwolniony został obywatel RFN skazany w spreparowanym procesie za szpiegostwo na rzecz ukraińskich służb specjalnych i terroryzm). Turcję, zaangażowaną w przedsięwzięcie logistycznie i

organizacyjnie, wybrano jako jego miejsce ze względu na dobre relacje polityczne z jego uczestnikami.

- Dla Rosji w wymiarze wewnątrzpolitycznym wymiana demonstruje, że rządzący nie porzucają funkcjonariuszy popełniających przestępstwa na rozkaz Kremla i traktują ich jak bohaterów narodowych. Ma to służyć – poza propagandą – tworzeniu poczucia ich bezkarności i zachęcaniu do lojalności wobec władzy, a także ich dalszemu używaniu do agresywnych działań hybrydowych w krajach Zachodu. Obywatele zachodni i rosyjscy są z kolei wykorzystywani przez Moskwę jako zakładnicy. Łatwość ich pozyskiwania (poprzez zaostrzenie represji wymierzonych w niezależnych rosyjskich aktywistów oraz fałszywe oskarżenia pod adresem obywateli państw zachodnich przebywających w Rosji) będzie skłaniać Kreml do powtarzania takich praktyk. Warto przy tym zaznaczyć, że w Federacji Rosyjskiej jest obecnie ok. 760 więźniów politycznych (a na Białorusi – ok. 1400). Wyjazd na Zachód grupy uwolnionych rosyjska propaganda będzie wykorzystywała do ich dyskredytowania w oczach społeczeństwa jako „agentów Zachodu”. Jednocześnie mają oni szansę wzmocnić antykremlowskie środowiska emigracyjne i dać nowy impuls ich działalności.
- W wymiarze zewnątrzpolitycznym wymiana ma być zapewne sygnałem rzekomej dobrej woli Moskwy w poszukiwaniu deeskalacji konfliktu z Zachodem (przede wszystkim z USA). Ma też zachęcić Waszyngton do rozmów z Kreml, m.in. na temat zakończenia wojny na Ukrainie na drodze politycznej na warunkach Rosji. Przedsięwzięcie można w szczególności traktować jako gest pod adresem obecnej administracji Bidena, a zwłaszcza kandydującej na prezydenta Harris. Stany Zjednoczone od kilku lat intensywnie zabiegały bowiem o zwolnienie Whelana, a przede wszystkim Gerschkovicha. Było to jednym z wątków trwającej kampanii. Ich (i dziennikarki BBC Kurmaszewej) uroczysty powrót do USA doraźnie wzmocni Partię Demokratyczną przed listopadowymi wyborami prezydenta i części członków Kongresu Stanów Zjednoczonych.
- Stanowi to pewną korektę postawy Moskwy – dotychczas rosyjska linia propagandowa sugerowała, że wołałaby ona, aby przywódcą USA został Donald Trump. Może to sugerować, że Kreml obawia się jego nieprzewidywalności i nie jest pewien realizacji swoich oczekiwań dotyczących strategicznego porozumienia z jego potencjalną administracją kosztem znaczących ustępstw politycznych i terytorialnych Kijowa. Rosja może liczyć na to, że ta jeszcze urzędująca byłaby zainteresowana zakończeniem konfliktu i osiągnięciem szerszego porozumienia, które mogłaby przedstawić jako sukces i zdyskontować w kampanii wyborczej. Taką interpretację może sugerować wypowiedź przewodniczącej Rady Federacji Walentyny Matwiejenko – zasiadającej w Radzie Bezpieczeństwa FR i należącej do ścisłego otoczenia Putina – o gotowości Moskwy do dialogu z Waszyngtonem na temat „globalnego bezpieczeństwa” i „innych powstałych spraw będących przedmiotem zainteresowania całego świata”. Do tej pory rosyjscy oficjele uzależniali podobną debatę od objęcia nią kwestii ukraińskiej, a w szczególności zaprzestania dostarczania przez USA broni dla Kijowa. Niewykluczone, że Kreml dąży do stymulowania swoistej nieformalnej licytacji demokratów i republikanów w zakresie warunków porozumienia z nim. Niezależnie od tego przedsięwzięcie może to

potwierdzać, że Rosja szuka sposobów ograniczenia kosztów i ryzyka zwiększania intensywności działań zbrojnych na Ukrainie poprzez aktywniejsze korzystanie ze środków dyplomatycznych do osiągnięcia swoich celów politycznych (nie rezygnuje przy tym jednak z używania siły i odmawia wcześniejszego zawieszenia broni).

- Wpływ na przyśpieszenie wymiany miało wsparcie udzielone Moskwie przez Alaksandra Łukaszenkę. 19 lipca (prawie miesiąc od decyzji sądu) władze białoruskie po raz pierwszy ogłosiły, że Krieger został skazany m.in. za działalność terrorystyczną na karę śmierci. Niewykluczone, że tak drakoński wyrok, wydany na polecenie Kremla, zwiększył presję na Berlin i skłonił go do wydania oficera FSB Krasikowa. 30 lipca Łukaszenka ułaskawił Kriegera, choć nie oznaczało to formalnie jego natychmiastowego zwolnienia. Tak się jednak stało, aby umożliwić wymianę.
- Uwolnienie niemieckich obywateli przetrzymywanych w Rosji i na Białorusi władze RFN przedstawiają jako dowód bliskiej współpracy z USA. Według serwisu Politico prośba o zgodę na zwolnienie Krasikowa miała paść ze strony prezydenta Bidena podczas spotkania z kanclerzem Scholzem w Waszyngtonie w lutym br. Decyzja miała zostać podjęta po konsultacjach w ramach rządzącej koalicji, a o planowanej wymianie więźniów kanclerz miał poinformować lidera opozycyjnej chadecji Friedricha Merza. W Niemczech zgoda na to przedsięwzięcie budzi jednak dwa zasadnicze zastrzeżenia CDU i medialnych komentatorów. Po pierwsze interpretuje się ją jako zachętę do zatrzymywania obywateli państw zachodnich przebywających na terenie Rosji i wymiany ich za oficerów rosyjskich służb specjalnych. Po drugie generuje ona wątpliwości natury prawnej – do zwolnienia Krasikowa przez Prokuraturę Federalną miało dojść na wniosek Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości, co ma stanowić precedens w tego typu sytuacjach.

ANEKS

Zwolnieni w Rosji i na Białorusi

Imię i nazwisko	Obywatelstwo	Działalność	Zarzuty	Wyrok/kara pozbawienia wolności	Miejsce odbywania sądownictwa
Evan Gerlach	amerykańskie	dziennikarz, korespondent „The Wall Street Journal”	szpiegostwo	15 lat (skazany 19 lipca 2024)	Rosja
Paul Whelan	amerykańskie	były inżynier	szpiegostwo	16 lat (skazany 15 czerwca 2020)	Rosja
Alisa Kurnakowa	rosyjskie, amerykańskie	dziennikarka Radio Liberty	rozpracowanie tajnych informacji o armii rosyjskiej	6,5 roku (skazana 22 lipca 2024)	Rosja
Rico Krieger	niemieckie	wolontariusz wspierający Ukrainę	terroryzm, sabotaż	kara śmierci (skazany w czerwcu 2024)	Białoruś
Kevin LA	rosyjskie, niemieckie	student	szpiegostwo	6 lat (skazany 28 grudnia 2023)	Rosja
Demur (Dmitri) Iwanow	niemieckie	politik	szpiegostwo	13 lat i 3 miesiące (skazany 9 marca 2023)	Rosja
Herman Mochiz	rosyjskie, niemieckie	prawnik	szpiegostwo	arrestowany w maju 2024 w Petersburgu	Rosja
Peter Schöbel	niemieckie		posiadanie narkotyków	arrestowany w lutym 2024 w Petersburgu	Rosja
Włodzisław Kana-Mutka	rosyjskie, białoruskie	opozycjonista	szpiegostwo, rozpracowanie tajnych informacji o armii rosyjskiej, współpraca z organizacją niepodległościową	25 lat (skazany 17 kwietnia 2023)	Rosja

Rja Isazye	rosyjskie	szpiegowski	rozpracowanie faktowych informacji z armii rosyjskiej	8,5 roku (klasyfikacja 9 grudnia 2022)	Rosja
Lila Czernomak	rosyjskie	szpiegowski, było koordynatorką sztabu Newshange w Ufa (Baskortostan)	organizacja działalności grupy elektronitycznej	7,5 roku (klasyfikacja 14 czerwca 2023); 9 kwietnia 2024 wyrok zapadł na 8,5 roku	Rosja
Katrina Padegowa	rosyjskie	szpiegowski, radna municipalna, było koordynatorką sztabu Newshange w Tomsku	organizacja działalności grupy elektronitycznej, udział w organizacji naradach praw obywateli RR	9 lat (klasyfikacja 29 grudnia 2023)	Rosja
Aleksandra Skarochina	rosyjskie	artystka, poetka	rozpracowanie faktowych informacji z armii rosyjskiej	7 lat (klasyfikacja 16 listopada 2023)	Rosja
Oleg Orlov	rosyjskie	współodpowiedzialny Centrum Ochrony Praw Człowieka Memorial	dyktando armii rosyjskiej	2,5 roku (klasyfikacja 27 lutego 2024)	Rosja
Andiej Pionawarow	rosyjskie	szpiegowski, był dyrektorem fundacji Otwartej Sieci Michaiła Chodorkowskiego	informacja organizacja rozpoznawania	4 lata (klasyfikacja 15 lipca 2022)	Rosja
Władimir Ostanin	rosyjskie	były koordynator sztabu Newshange w Barnaulu	udział w organizacji elektronitycznej	9 lat (klasyfikacja 24 lipca 2023)	Rosja

Zwolnieni na Zachodzie

Imię i nazwisko	Obywatelstwo	Działalność	Zarzuty	Wyrok lub karę pozbawienia wolności	Miejsce odbywania kary
Artiom Dubow	rosyjskie	szpiegowski pod przykryciem działalności biznesowej (Sieć i Wywiad Zagraniczny RR)	szpiegowski	rok i 7 miesięcy (zakreślony w 2022, skazany 31 lipca 2024)	Słowenia
Anna Dubowa	rosyjskie	szpiegowski pod przykryciem działalności biznesowej (Sieć i Wywiad Zagraniczny RR)	szpiegowski	rok i 7 miesięcy (zakreślony w 2022, skazana 31 lipca 2024)	Słowenia
Władimir Kijazow	rosyjskie	inżynier, hacker	cyberprzemoc przeciwko gospodarstwu	9 lat (zakreślony w 2021 w Szwajcarii, skazany 7 września 2023 w USA)	eksternacja (w Szwajcarii do USA, w grudniu 2021)
Władimir Kamaszowicz	rosyjskie	praca dla rosyjskich służb specjalnych (FSB) pod przykryciem działalności biznesowej (Sieć i Wywiad Zagraniczny RR)	łamanie wizerunku (wspieranie rosyjskiego oddziału skłonnego), mechanizmy finansowe rosyjskich służb	amnestii w grudniu 2022 w Estonii; proces niezakończony	eksternacja z Estonii do USA w lipcu 2023
Władimir Kozłow	rosyjskie	oficer rosyjskich służb specjalnych (FSB)	rozpracowanie rosyjskich służb	dożywocie (zakreślony w sierpniu 2019; skazany 15 grudnia 2021)	Niemcy
Michał Mikulicz	rosyjskie, białoruskie	praca dla rosyjskich służb specjalnych (GUG) pod przykryciem działalności naukowej	szpiegowski	amnestii w październiku 2022; proces niezakończony	Norwegia
Pawel Rubcow	rosyjskie	funkcjonariusz wywiadu wojskowego (GRU) działający pod przykryciem działalności naukowej	szpiegowski	amnestii w lutym 2022; proces niezakończony	Polska
Roman Sierżanow	rosyjskie	hacker	działalność internetowa	27 lat (zakreślony w lipcu 2014; skazany w USA w kwietniu 2017)	współpraca z USA (do USA w lipcu 2014)